

Україна

Міністерство аграрної політики та продовольства України

Міністерство освіти і науки України

**Проект зі сприяння розвитку малого
плодоовочівництва:
Підвищення інклюзивності жінок-
фермерів (Фаза 1)**

Звіт про завершення проекту

Березень 2025 року

Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA)

**NTC International Co, Ltd.
Nippon Koei Co, Ltd.
Koei Research & Consulting Inc.**

ED
JR
25-018

**Проект зі сприяння розвитку малого плодощовчівництва:
Підвищення інклюзивності жінок-фермерів (Фаза 1)**

Звіт про завершення проекту

Зміст

1. ОПИС ПРОЕКТУ	1
1.1 Передумови	1
1.2 Загальний план проекту	2
2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ	4
2.1 План реалізації проекту.....	4
2.2 Звіт про внески команди проекту.....	4
2.2.1 Японські експерти.....	4
2.2.2 Навчання в Японії.....	5
2.2.3 Закупівля машин та обладнання.....	6
2.2.4 Забезпечення бюджету Офісу ЛСА в Україні.....	6
2.3 Досягнення результатів.....	7
2.3.1 Досягнення результату 1	7
2.3.2 Досягнення проміжного результату 2	8
2.3.3 Досягнення результату 3	9
2.4 Досягнення мети проекту.....	9
2.5 Виклики, проведені заходи та висновки.....	9
2.5.1 Вибір навчальних закладів.....	9
2.5.2 Проведення опитування фермерів.....	10
2.5.3 Підтримка у закупівлі обладнання, що надаватиметься ЛСА	11
2.5.4 Семінар обміну успішним досвідом.....	12
2.5.5 Навчання в Японії	12
2.6 Перехід до МДП	13
2.7 Протокол засідання Спільного координаційного комітету	13

Скорочення

Абревіатура	
П	Партнер.
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
СКК	Спільний координаційний комітет
ЈСА	Јпонське агентство міжнародного співробітництва
МінаП	Міністерство аграрної політики та продовольства України
П/З	Протоколи засідань
МОН	Міністерство освіти і науки України
МДП	Матриця дизайну проекту
ПД	План дій
З/Д	Запис дискусій
ПВ	Підготовка викладачів
ПТНЗ	Професійно-технічний навчальний заклад

---

1. Опис проекту

1.1 Передумови

Сільське господарство є важливим засобом для забезпечення існування для приблизно 13 мільйонів сільських жителів України, і до російського вторгнення у 2022 році воно відігравало важливу економічну роль, складало 11% ВВП країни, залучало 20% працездатного населення та 40% загального обсягу експорту. Навіть після вторгнення його важливість не змінилася, і однією з 15 національних програм, викладених у Плані відновлення України (липень 2022 року), є зростання сектору економіки з доданою вартістю, який включає сільськогосподарський сектор. У червні 2024 року Міністерство аграрної політики та продовольства (МінАП) України розробило «Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій України - 2030» з метою створення умов для приєднання аграрного сектору до ЄС. Серед її стратегічних цілей - збільшення частки сільськогосподарської продукції з доданою вартістю, забезпечення справедливого доходу для всіх сільськогосподарських виробників, включаючи малих фермерів, а також підвищення продуктивності та диверсифікації. Вона також презентує концепцію залучення сільських жінок до агробізнесу без дискримінації та активної участі у розвитку сільських територій. Плодоовочівництво в Україні, яка має родючі земельні ресурси, досі стикалося з такими проблемами, як низька продуктивність і недостатні маркетингові можливості серед фермерів, а зростання було обмеженим. Однак вважається, що існує великий потенціал для підвищення врожайності та збільшення доданої вартості за рахунок впровадження нових сортів та застосування нових технологій.

Крім того, в країні зростає роль жінок у різних галузях, у тому числі в аграрному секторі, через скорочення чоловічої робочої сили, спричинене війною. Жінкам все частіше доводиться забезпечувати себе засобами до існування, одночасно виконуючи побутові обов'язки та виховуючи дітей через призов чоловіків до армії (кількість військовослужбовців станом на січень 2025 року становила 880 000 осіб¹). Крім того, через тривалий конфлікт зростають гуманітарні потреби у забезпеченні засобів до існування для вразливих груп населення, зокрема демобілізованих військовослужбовців (1,3 мільйона станом на липень 2024 року²) та внутрішньо і зовнішньо переміщених осіб (3,7 мільйона внутрішньо переміщених осіб станом на грудень 2024 року³).

Таким чином, незважаючи на те, що в Україні очікуються можливості для зростання плодоовочевого сільськогосподарського сектору та збільшення попиту на робочу силу, забезпечення засобів до існування є спільною проблемою для жінок, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та демобілізованих військовослужбовців, яких можна вважати соціально вразливими категоріями населення.

---

¹ <https://kyivindependent.com/ukraine-war-latest-ukraines-military-now-totals-880-000-soldiers-facing-600-000-russian-troops-kyiv-claims/>, доступ 16 січня 2025 р

² Ukraine Fourth Rapid Damage and Needs Assessment – Launch event version, February 2025, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations

³ Ukraine Internal Displacement Report Round 19, January 2025, IOM

Тому вважається, що забезпечення соціально вразливих верств населення, в тому числі жінок, засобами до існування в аграрному секторі було б вигідним як для українського сільського господарства, так і для соціально незахищених верств населення, оскільки це задовольнило б потребу в робочій силі та надало б соціально вразливим верствам населення можливість заробляти на життя.

Цей проект буде реалізовуватися у співпраці з МінАП, яке відповідає за сільське господарство, та Міністерством освіти і науки (МОН), яке відповідає за професійно-технічну освіту, з метою визначення змісту навчання та забезпечення професійної підготовки, необхідної для започаткування плодоовочевого бізнесу або вдосконалення необхідних навичок і знань, переважно для вразливих груп населення. У ході реалізації проекту буде відібрано декілька навчальних закладів для пілотного навчального проекту, у співпраці з якими будуть розроблені необхідні навчальні модулі, але проект також сприятиме масштабуванню такого підходу для поширення результатів і заходів, щоб у майбутньому розроблені модулі були доступні по всій Україні.

1.2 Загальний план проекту

За обставин, описаних вище, цей проект буде реалізовуватися відповідно до цілей і рамок, наведених у наступній таблиці.

Таблиця 1.1 Загальний план проекту

Мета проекту	Запропонувати ефективні рішення та методи для покращення навичок у виробництві та веденні бізнесу фермерами у секторі плодоовочівництва, особливо жінок-фермерів.
Період	Серпень 2024 - грудень 2026
Організацій-виконавці	- Міністерство аграрної політики та продовольства України (МінАП) - Міністерство освіти і науки України (МОН) - Навчальні заклади, що підпорядковуються двом вищезазначеним міністерствам
Територія проекту	Територія управління України
Імпакт	Навчання буде проводитися в інших навчальних закладах, окрім пілотних, відповідно до навчальних програм, запропонованих проектом.
Результат	Запропонувати ефективне рішення та метод покращення виробничих можливостей та бізнес-навичок дрібних фермерів-садівників, особливо жінок-фермерів
Результати	1: Визначено виклики в плодоовочевому секторі та запропоновано заходи для сприяння розвитку плодоовочевого сектору. 2: Розроблено навчальні програми для фермерів-плодоовочівників. 3: Навчальні програми для фермерів-плодоовочівників доступні у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) та аграрних університетах.
Діяльність	1-1 Визначити поточну ситуацію, виклики та успішні практики цільової аудиторії проекту, особливо жінок-фермерів, у секторі плодоовочівництва. 1-2 Запропонувати рішення (сільськогосподарські технології, обладнання, матеріали та послуги), які сприяють підвищенню доданої вартості та економії праці. 1-3 Провести серію семінарів, щоб поділитися взірцевими практиками та історіями успіху.

	2-1 Вибрати навчальні заклади для проведення тренінгів для фермерів, які займаються плодоовочівництвом. 2-2 Сформулювати навчальну програму з ПТНЗ та аграрними університетами, визначеними у пункті 2-1. 2-3 Забезпечити необхідне навчальне обладнання та матеріали. 3-1 Визначити цільових фермерів-учасників програми для проведення тренінгу з плодоовочівництва. 3-2 Провести тренінги для покращення виробничих та управлінських навичок фермерів, у тому числі жінок-виробників, у навчальних закладах, визначених у проміжному результаті 2. 3-3 Внести зміни до навчальної програми, розробленої в рамках заходу 2-2, на основі роботи, передбаченої проміжним результатом 3.

Команда проекту ЛІСА, на основі записів про обговорення (ЗО) проекту

2. Реалізація проекту

2.1 План реалізації проекту

Проект розділений на два етапи, перший з яких реалізовувався з серпня 2024 року по лютий 2025 року, згідно з наступною схемою.

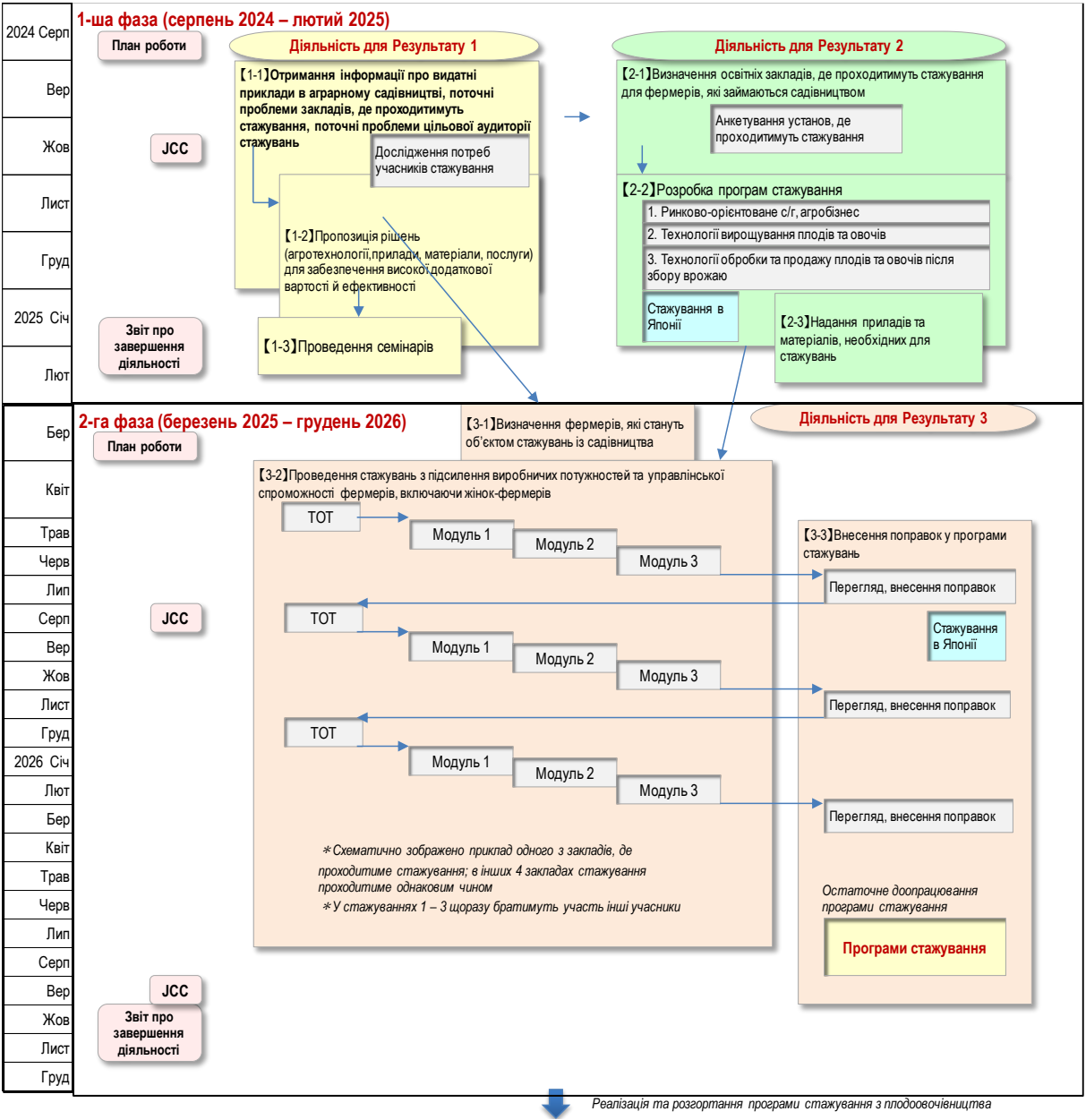

Рисунок 2.1 Робочий процес проекту

2.2 Звіт про внески команди проекту

2.2.1 Японські експерти

Проект проводився переважно дистанційно в Японії 11 експертами в 10 областях, як показано в

таблиці нижче. Робота на місці проводилася двома експертами протягом 10 днів, з яких 6 днів в Україні). Загальний внесок експертів склав 15,97 людино-місяців.

Таблиця 2.1 Вклад японських експертів

Область компетенції	Ім'я	Організація	Людино-місяць
Керівник проекту/Сільське господарство	Пан Нішія Міцуо	NTC International Co, Ltd.	1.97 (Україна 0,33)
Спів керівник/Сільське господарство	Пан Шімізу Кейсуке	Nippon Koei Co, Ltd.	1.60
Плодоовочівництво	Пан Кобаяші Кейічіро / пан Сендо Шохей	NTC International Co, Ltd.	2.00
Тепличне господарство	Пан Кояма Масаюкі	Koei Research & Consulting Inc	1.50
Сільськогосподарська техніка	Пан Хотта Такаші	Nippon Koei Co, Ltd.	1.00
Маркетингові/бізнесові навички	Пан Наторі Акіхіро	Koei Research & Consulting Inc.	1.50
Маркетингові/бізнесові навички	Пан Сува Коя	Nippon Koei Co, Ltd.	1.00
Гендерні питання та інклюзивність соціально вразливих осіб	Пані Танака Йоко	Koei Research & Consulting Inc.	1.00
Оцінка можливостей навчальних закладів	Пані Оката Ідзумі	Koei Research & Consulting Inc.	1.00
Планування навчання / ведення контрактів	Пан Хоші Макото	NTC International Co, Ltd.	2.50 (Україна 0,33)

2.2.2 Навчання в Японії

Тренінг в Японії був проведений для 10 українських колег з Мінагрополітики, МОН та обраних навчальних закладів з 14 по 23 січня 2025 року. Метою тренінгу є 1) відвідування сільськогосподарських навчальних закладів та місць виробництва та збуту овочів у Японії, а також 2) прями дискусії між українськими посадовцями та командою проекту для розробки спеціальної навчальної програми. Учасники перелічені в наступній таблиці.

Таблиця 2.2 Список учасників тренінгу в Японії

Ім'я	Організація	Посада
Пан Ростислав Войтюк	Волинський обласний навчальний центр підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів АПК	Директор
Пан Георгій Савчук	Чернівецький обласний навчально-консультаційний центр сільськогосподарських кадрів	Директор
Пан Максим Кобзистий (*)	Міністерство аграрної політики та продовольства України	Керівник відділу передачі знань
Пані Яна Зубко (*)	Міністерство аграрної політики та продовольства України	Головний експерт Департаменту міжнародного співробітництва та європейської інтеграції
Пан Володимир Ілліч Альохін	Відокремлений структурний підрозділ "Немішаєвський професійний коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України"	Директор

Пані Наталія Василівна Цуман	Житомирський агротехнічний коледж	Завідувач кафедри агрономії та лісового господарства, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Пані Ярослава Борисівна Жирун	Північний центр професійної освіти	Директор
Пан Микола Васильович Макаревич	Глибоцький професійний ліцей	Директор
Коваленко Сергій Петрович	Міністерство освіти і науки України	Державний експерт експертної групи з питань управління та державно-приватного партнерства директорату професійно-технічної освіти
Олександра Євгенівна Новак	Міністерство освіти і науки України	Експерт з питань партнерства

Примітки: (*) Двоє учасників від МінАП перебували в Японії з 18 по 23 січня 2025 року.

Відвідані місця можна поділити на три категорії: державні та приватні навчальні заклади, садівничі господарства та місця збуту, як показано в таблиці нижче.

Таблиця 2.3 Перелік відвіданих місць

Категорія	Відвідані місця
Навчальний інститут	Сільськогосподарський коледж в префектурі Ібаракі
	Токійський фонд розвитку сільського, лісового та рибного господарства
	Центр управління сільським господарством міста Чіба
	Коледж сільського господарства та харчових технологій у Койбучі
Виробничі потужності	Генкі Нодзе Ячімата / Watanabe Pipe Co., Ltd
	Японська асоціація фабрично-заводських підприємств (Університет Чіба)
	Виробник томатів – випускник коледжу Койбучі
Місця збуту	Ринок Ота (Столичний центральний оптовий ринок)
	Мічі но Екі Фуварі
	Ichigo House Mitaka (Туристична ферма)

2.2.3 Закупівля машин та обладнання

У цьому проекті сільськогосподарська техніка (трактор та причіпне і навісне обладнання до нього, що буде закуплене ЛІСА), навчальне обладнання (комп'ютери та інша техніка) та сільськогосподарські матеріали для навчання (насіння та саджанці, добрива, пестициди тощо) будуть надані в якості матеріалів та обладнання, необхідних для проведення тренінгів. На першому етапі команда проекту підтвердила необхідність цих предметів, а потім проаналізувала специфікації, кількість та одержувачів необхідного обладнання та матеріалів, а також надала інформаційну та іншу підтримку для участі в тендерах на закупівлю сільськогосподарського обладнання, що закуповується ЛІСА. Закупівля цих матеріалів та обладнання буде здійснена в рамках другого етапу.

2.2.4 Забезпечення бюджету Офісу ЛІСА в Україні

Не передбачене.

2.3 Досягнення результатів

2.3.1 Досягнення результату 1

Щодо Результату 1 "Визначено виклики в садівничому секторі та запропоновано контрзаходи для зміцнення садівничого сектору", необхідна інформація була отримана під час Фази 1. Заходи для досягнення цієї мети полягають у проведенні базового дослідження з метою розробки плану тренінгів для дрібних фермерів-садівників, переважно жінок, а також його організації та аналізу.

(1.) Попередня оцінка рішень, що сприяють підвищенню доданої вартості та ефективності плодоовочівництва в Україні

На основі інформації, отриманої в рамках проекту ІСА «Опитування щодо збору даних для надання допомоги у відновленні та реконструкції сільського господарства України⁴», були визначені шляхи вирішення ключових проблем, що сприятимуть підвищенню доданої вартості та ефективності у плодоовочівництві та овочівництві. До них належать: 1) підвищення продуктивності та якості, 2) співпраця з іншими учасниками, 3) післязбиральна обробка, 4) агропереробка, 5) брендинг та маркетинг, 6) використання цифрових технологій, 7) ефективність управління трудовими ресурсами та 8) енергоефективність. Серед рішень, які соціально вразливі верстви населення можуть легко впровадити, першочергову увагу слід приділяти 1) відносно низькій вартості, 2) відсутності надмірних трудовитрат, 3) відсутності надто високого рівня технологій та 4) легкому доступу до матеріалів та обладнання.

(2.) Дослідження можливостей навчальних закладів

Команда проекту ІСА збрала інформацію про організаційну та кадрову структуру, а також зміст навчальної програми у 14 закладах професійно-технічної освіти, що знаходяться у юрисдикції МОН, та 8 закладах, що підпорядковуються МінАП. Команда проекту також провела опитування щодо наявності та стану необхідних навчальних матеріалів та обладнання. Стислий виклад результатів цього дослідження наведено в розділі 2.5.1 «Вибір навчальних закладів».

(3.) Дослідження діяльності малих фермерів

Було проведено анкетування та групові інтерв'ю з 30 фермерами на базі кожного з п'яти відібраних навчальних закладів щодо поточної ситуації та проблем у плодоовочівництві, потреб у навчанні тощо. Підсумок результатів цього опитування описано в розділі 2.5.2 «Проведення опитування фермерів».

---

⁴ <https://libopac.jica.go.jp/search/detail?rowIndex=0&method=detail&bibId=1000052563/>, доступ 5 березня 2025 р

(4.) Успішні практики у малому плодоовочівництві

З метою вирішення проблем малого плодоовочівництва в Україні було організовано 17 тематичних досліджень, присвячених 1) забезпеченню прибутковості, 2) управлінню земельними та водними ресурсами, 3) впровадженню нових технологій, 4) маркетинговій стратегії, 5) управлінню ризиками та 6) врахуванню інтересів місцевих громад. Після цього був проведений семінар для обміну інформацією та думками між представниками Мінагрополітики, МОН, відповідних інститутів та командою проекту ЛСА, до яких були додані висновки тренінгу в Японії.

2.3.2 Досягнення проміжного результату 2

Проміжний результат 2 "Розроблено навчальні програми для фермерів, які займаються плодоовочівництвом" також був завершений базуючись на підсумках проміжного результату 1. П'ять навчальних закладів були відібрані в якості пілотних на основі критеріїв відбору для проведення короткострокового навчання в галузі плодоовочівництва для початківців у навчальних закладах, рекомендованих МОН та МінАП. Керуючись інформацією, що була зібрана на попередньому етапі, 10 навчальних закладів були обрані в ході першого етапу відбору на основі наступних трьох критеріїв: 1) готовність брати участь у проекті, 2) навчальна місія та 3) досвід надання освітніх послуг у сфері плодоовочівництва. Остаточний відбір був зроблений після консультацій з МінАП та МОН на основі оцінки наступних чотирьох критеріїв: 1) потенціал викладачів, 2) приміщення та територія, 3) готовність брати участь у проекті та 4) інші переваги.

У результаті обговорення між представниками п'яти навчальних закладів та командою проекту було розроблено навчальну програму. Навчальна програма побудована наступним чином: на другому етапі буде проведено три навчальні курси, і після завершення кожного курсу програма буде переглядатися із урахуванням результатів тестів і анкет, моніторингу результатів разом із викладачами, тощо. Кінцевою метою є розробка плану навчання для запровадження на загальнонаціональному рівні.

А) Курс плодоовочівництва

А-1) Курс агробізнесу (18 годин)

А-2) Курс "Технологія виробництва" (20 годин)

А-3) Курс "Маркетингові технології" (15 годин)

Б) Курс з експлуатації трактора (21 година)

Команда проекту підтримала закупівлю тракторів та навісного обладнання для тракторного навчання як необхідного обладнання для навчання. Це було зроблено на основі анкетування українських навчальних закладів щодо наявного у них обладнання, та його експлуатації, а також додаткових запитів на закупівлю. Крім того, були переглянуті кількості та технічні характеристики комп'ютерів та іншого обладнання, необхідного для всіх аспектів навчання, яке

буде поставлено п'ятьом навчальним закладам, обраним в якості пілотних. Матеріали для навчання фермерів, такі як насіння, добрива, пестициди, сільськогосподарські інструменти і т.д., готуються до закупівлі безпосередньо перед початком другого етапу навчання.

2.3.3 Досягнення результату 3

Результат 3 "Навчальні програми для фермерів-садівників пропонуються через професійно-технічні навчальні заклади та аграрні університети" планується реалізувати на наступному етапі.

2.4 Досягнення мети проекту

Мета проекту: "Запропонувати ефективне рішення та методи покращення навичок у виробництві та веденні бізнесу для фермерів-плодоовочівників, особливо жінок-фермерів".

Наприкінці першого етапу ми перебуваємо в процесі визначення проблем у плодоовочівництві з акцентом на жінок-фермерів, працюємо над способами вирішення цих проблем та розробляємо план навчання. На другому етапі буде розпочато пілотне навчання в п'яти інститутах, а остаточна навчальна програма буде запропонована після внесення змін на основі моніторингу та оцінювання.

2.5 Виклики, проведені заходи та висновки

2.5.1 Вибір навчальних закладів

На початку проекту була доступна базова інформація про 14 інститутів, підпорядкованих МОН, і очікувалося, що з них буде відібрано 5 інститутів, які відповідають критеріям відбору. Однак під час обговорення з українською стороною Мінагрополітики запропонувало включити в опитування інститути, які здійснюють професійно-технічну підготовку під його егідою. Тому виникла необхідність зібрати та проаналізувати додаткову базову інформацію про 8 інститутів, рекомендованих Мінагрополітики.

Рекомендовані обома міністерствами заклади оцінювалися на основі критеріїв відбору для визначення їхньої пріоритетності. Критеріями відбору були 1) досвід та можливості навчання у сфері плодоовочівництва, 2) матеріально-технічна база та навколишнє середовище, 3) готовність брати участь у проекті та 4) інші переваги. В результаті оцінювання, було відібрано п'ять найкращих навчальних закладів увійшов 1 навчальний заклад від МінАП та 4 від МОН. Після обговорення результатів з обома міністерствами, було запропоновано залучити 2 навчальні заклади від Мінагрополітики, та 3 від МОН, щоб досягти балансу. В результаті, було обрано 5 навчальних закладів в центральних і західних областях України.

Таким чином, хоча координація з обома міністерствами добре розвивалася в процесі організації та відбору інформації про навчальні заклади, були затримки у проведенні додаткових робіт та запланованих досліджень фактичних умов і потреб навколишніх фермерів, які вплинули на

графік проведення таких робіт. Хоча на початковій зустрічі проекту було роз'яснено, що вибір буде зроблено серед 14 закладів, підпорядкованих МОН, ми вважаємо, що негативний вплив на графік можна було б зменшити шляхом підтвердження вибору з чіткими зобов'язаннями.

2.5.2 Проведення опитування фермерів

Опитування щодо поточної ситуації у фермерів та їхніх потреб у навчанні було проведено на умовах субпідряду з місцевим підрядником. Питання опитування включали основну інформацію, досвід навчання, поточну ситуацію у фермерстві, виробництві, переробці та збуті, а також потреби у навчанні, матеріально-технічне забезпечення навчання, гендер, тощо. Для проведення цього опитування було проведено анкетування 30 фермерів, які проживають поблизу п'яти навчальних закладів. Анкета була розроблена таким чином, щоб отримати інформацію, необхідну для планування навчання, максимально скоротити кількість запитань з урахуванням особливостей респондентів, а також включити додаткові запитання для демобілізованих військовослужбовців та ВПО. Проект анкети, підготовлений командою проекту ЛСА, неодноразово переглядався на основі коментарів субпідрядника, який був знайомий із ситуацією на місцях, щоб переконатися, що суть запитань була донесена без непорозумінь, після чого анкета була доопрацьована.

З метою перехресної перевірки та часткового доповнення опитування, на додаток до анкетування, було проведено групову дискусію з тими ж фермерами. Для проведення дискусії був залучений місцевий персонал проекту замість субпідрядника. Крім того, представники навчальних закладів також брали участь у визначенні та координації потреб у навчанні, зокрема, у галузі плодоовочівництва та овочівництва.

Нижче наведені навчальні потреби малих фермерів:

- Овочі відкритого ґрунту: обробка ґрунту, боротьба зі шкідниками та хворобами, вибір сортів тощо.
- Післязбиральна діяльність: методи зберігання, використання хімікатів тощо.
- Переробка: соління, джеми, пакування, гігієна тощо.
- Сільськогосподарська техніка: нові технології тощо.
- Сільськогосподарський менеджмент: аналіз доходів і витрат, сільськогосподарська бухгалтерія тощо.
- Маркетинг: вибір каналів збуту, створення бізнес-планів тощо.
- Виклики, з якими стикаються жінки у сільському господарстві, включають фізичні та психологічні труднощі, нестачу техніки, брак навичок і знань, а також відсутність навичок керування трактором.
- Основним джерелом доходу для всіх семи колишніх військовослужбовців і семи з восьми ВПО є сільське господарство, тому існує високий попит на навчання.
- Нижче наведені запити щодо проведення тренінгів.

- Найсприятливіший час для участі у тренінгу: січень-березень
- Кількість днів на тиждень: 2 або 3 дні
- Кількість годин на день: 2 або 4 години
- Найзручніший час для участі: 18:00-20:00 для чоловіків, 14:00-16:00 для жінок

2.5.3 Підтримка у закупівлі обладнання, що надаватиметься ЛСА

Оскільки ця робота базується на додатковому бюджеті підтримки України, прогрес суворо контролюється з року в рік. Хоча робота триватиме приблизно два з половиною роки, діяльність з підтримки закупівлі сільськогосподарської техніки на основі додаткового бюджету Японії на 2024 фінансовий рік була одним з найбільш пріоритетних завдань з початку проекту. Саму закупівлю буде здійснювати ЛСА, але необхідно було швидко визначити специфікації та кількість необхідного обладнання, а також основну інформацію про те, як буде розподілене обладнання.

Як і передбачалося, спочатку було проведено опитування у 14 навчальних закладах МОН шляхом анкетування. Анкета була розроблена таким чином, щоб дізнатися про поточний стан наявної сільськогосподарської техніки (тип техніки, технічні характеристики, використання, стан техніки, тощо) та додаткові запити на закупівлю. Технічні характеристики необхідної сільськогосподарської техніки були проаналізовані, і найбільш часто запитуваними були трактори потужністю близько 50 та 110 кінських сил та навісне обладнання, таке як культиватори, сівалки, обприскувачі тощо. Інші запити включали обладнання для тепличних господарств, транспортні засоби та науково-дослідницьке обладнання. Надаючи пріоритет обладнанню, необхідному для навчання плодоовочівництву у відкритому ґрунті, команда проекту звужила основні технічні характеристики сільськогосподарської техніки, що закуповується, і вирішила надати необхідну кількість двох вищезгаданих типів тракторів та навісного обладнання в комплекті, що відповідав потребам українських партнерів. Вважається, що звуження технічних характеристик техніки в такий спосіб сприятиме прискоренню процесу закупівлі.

Пізніше, як зазначалося вище, навчальні заклади, підпорядковані Мінагрополітики, також були включені до проекту і виникла необхідність розглянути питання розподілу сільськогосподарської техніки і серед цих закладів. Коли команда проекту звернулася до обох міністерств з проханням визначити пріоритети розподілу, МОН попросило розподілити техніку серед інших навчальних закладів, оскільки початкові 14 закладів мали у своєму розпорядженні відносно велику кількість сільськогосподарської техніки. Це прохання було прийнято, оскільки передбачалося, що короткострокове навчання трактористів, яке надається в рамках проекту, буде надалі проводитися в інших навчальних закладах, окрім цільових інститутів. Крім того, оскільки кількість сільськогосподарської техніки у власності інститутів підпорядкованих Мінагрополітики є меншою, ніж у власності інститутів підпорядкованих МОН, на спільному засіданні було вирішено, що навчальним закладам від Мінагрополітики буде надано вищий пріоритет.

2.5.4 Семінар обміну успішним досвідом

Що стосується передового досвіду ведення плодоовочевого бізнесу в Україні, команда проекту ЛІСА відібрала в інтернеті 12 прикладів успішного ведення бізнесу, упорядкувала їх зміст та запропонувала їх для ознайомлення двом міністерствам. У процесі організації разом із партнерами, Мінагрополітики запропонувало розглянути три додаткові приклади організації процесу навчання, яке проходить в афілійованих навчальних закладах. Було вирішено, що корисно мати спільне розуміння організації навчального процесу між усіма залученими сторонами для продовження роботи над запровадженням навчального проекту. Команда проекту ЛІСА також відвідала двох жінок-фермерів-садівників в Україні в листопаді 2024 року і підтвердила, що їх кейси є чудовими прикладами ведення фермерського бізнесу. Цим кейсам був наданий високий пріоритет на семінарі, оскільки ситуація на цих фермерських господарствах є доброю. Крім того, було вирішено додати тему навчання, як гарну можливість поділитися інформацією отриманою в Японії з питань аграрної освіти в секторі плодоовочівництва. План був розроблений таким чином, щоб надати учасникам можливість реально оцінити політику сприяння розвитку малого плодоовочівництва та дійти консенсус щодо майбутніх навчальних проектів.

2.5.5 Навчання в Японії

Метою цього тренінгу в Японії було відвідування державних та приватних навчальних закладів, пов'язаних з плодоовочівництвом, з метою розробки навчальної програми, а також поглиблення дискусій щодо плану реалізації тренінгу шляхом прямого діалогу з командою проекту ЛІСА (див. «2.2.2 Тренінг в Японії»).

.Щодо учасників тренінгу, було вирішено прийняти 10 учасників серед яких посадові особи з обох міністерств та представники п'яти цільових навчальних закладів. Навчання проводилось в період з 14 по 23 січня. Як зазначалося вище, ми попросили учасників поділитися результатами та висновками, зробленими під час тренінгу в Японії, а також своїми ідеями щодо програми тренінгу під час семінару, який має бути проведений після їхнього повернення в Україну.

Виходячи з цієї політики, в перший день учасники ознайомилися зі змістом програми перебування, питаннями, що потребують вивчення та пройшли анкетування під час тренінгу, а в останній день детально обговорили програму тренінгу та методи її реалізації. Учасники відвідали чотири державні та приватні заклади, що пропонують навчання у сфері плодоовочівництва, три виробничі майданчики та три місця дистрибуції. Після візитів учасники проаналізували результати кожного з них і визначили, як вони можуть бути відображені в навчальній програмі. Команда проекту ЛІСА спланувала та організувала тренінг таким чином, щоб він був корисним, розробивши способи максимально ефективного використання можливостей для навчання в Японії.

2.6 Перехід до МДП

Рамки проекту були визначені в протоколі обговорень (ПО), як описано в Розділі 1, але матриця проекту (МП) або план операцій (ПО) не були створені, оскільки тип цього проекту - технічне співробітництво для планування розвитку. Жодних змін до рамок проекту не було внесено, як це було передбачено спочатку.

2.7 Протокол засідання Спільного координаційного комітету

На початку проекту для членів Спільного координаційного комітету (СКК) Мінагрополітики та МОН була проведена стартова зустріч (онлайн) для пояснення плану роботи. Зважаючи на наявність учасників, було проведено дві зустрічі: 13 вересня переважно для Мінагрополітики та 4 жовтня переважно для МОН. На цих зустрічах було підтверджено рамки проекту, графік реалізації та структуру реалізації, а також роз'яснено основні види діяльності та підтверджено запити на співпрацю з боку обох міністерств щодо цих видів діяльності.

Перше засідання СКК відбулося 24 грудня 2024 року. Хоча спочатку планувалося провести його в жовтні, час проведення було встановлено з урахуванням питань, які мали бути обговорені та затверджені на СКК, таких як графік розробки навчальної програми з обраними навчальними закладами, пріоритетний список отримувачів сільськогосподарської техніки, навчальне обладнання, яке має бути надане, та семінар з обміну передовим досвідом. На зустрічі були присутні заступники міністрів обох міністерств, представники залучених навчальних закладів, а також учасники зі штаб-квартири ЛСА та офісу ЛСА в Україні, причому українські колеги виступали в ролі приймаючої сторони та координатора. Оскільки українські учасники були проінформовані про хід реалізації проекту та питання для розгляду приблизно за місяць до зустрічі, зустріч була зосереджена на роз'ясненні та обговоренні важливих питань, які потребували узгодження. Основними питаннями, що обговорювалися, були 1) підтвердження процесу доопрацювання деталей навчальної програми на основі проекту програми, який буде остаточно узгоджений під час тренінгу в Японії в січні 2025 року; 2) підтвердження статусу питання щодо одержувачів та кількості сільськогосподарської техніки (тракторів та навісного обладнання); 3) підтвердження статусу обговорення щодо одержувача та кількості навчального обладнання (комп'ютерних комплектів); та 4) підтвердження політики та методів реалізації семінару з питань передового досвіду. Пояснення, надані з цих питань, були в цілому прийняті. Під час обговорень було підтверджено процес звільнення від сплати податків та реєстраційних процедур для закупівлі обладнання та матеріалів з української сторони. Крім того, щодо навчального обладнання, два міністерства попросили додати електрогенератор або зарядний пристрій, щоб впоратися з ризиком відключення електроенергії під час тренінгу, і команда проекту ЛСА вирішила розглянути це питання.